

Pokol Béla

Generális bírászkodás versus specializált bírósági rendszer Az alkotmánybírászkodás egy dilemmájáról

Az alkotmánybírászkodás strukturális kérdéseit elemző legutóbbi könyvemben csak érinteni tudtam a generális bírászkodás és a specializált európai felsőbbbíróságok együttéléséből keletkező feszültséget, de nem tudtam kibontani ezt a fontos kérdést.¹ Ebben a tanulmányban ezt szeretném pótolni, és így ez mint e könyvem kiegészítése tekinthető.

1. A generalista versus specialista distinkció jelentősége az alkotmánybírászkodás tanulmányozásában

Az alkotmánybírászkodás eszméje és intézményi jellemzői az Egyesült Államokban alakultak ki az 1800-as évek során, és az intézmény az 1920-as évek kezdetétől való Európába átkerülése során is jórészt megtartotta ezeket a jellemzőket – még ha ez a változatlanosság kevésbé az 1920-as átvételt megvalósító osztrák alkotmánybírászkodásra, mint inkább a későbbieket illetően igaz. Az eredeti amerikai alkotmánybírászkodás az eseti bírászkodás keretein belül jött létre, és a rendes bíróságok látták el ezt az eljüket terjesztett jogi viták eldöntésének akcentusváltásaként azzal, hogy ebben a dimenzióban már nem egyszerűen a meglévő egyszerű törvényekhez és más vonatkozó jogi rendelkezésekhez mérték a vitás ügyet, hanem a vitás ügy kapcsán az azáltal alkalmazásra felhívott jogi rendelkezést magát mérték az alkotmány rendelkezéseire. Ekkor pedig amennyiben a jogi rendelkezést alkotmányellenesnek találták, akkor ezt kimondva megtiltották annak alkalmazását, vagyis lényegében megsemmisítették a jogi rendelkezést. Európába átkerülve 1920-ban átmenetileg ugyan lényegét érintően átalakult az alkotmánybírászkodás azzal, hogy egyrészt külön alkotmánybíróságot hoztak létre - kiemelték ezzel a bírói karból -, másrészt nem a vitás jogi ügyek eseti eldöntése lett az alkotmánybírászkodás tárgya, hanem a törvényhozás és a jogalkotás felé fordulva közvetlenül a törvények és a jogszabályok alkotmányellenességének megítélése és megállapítása. Ez volt az európai átvételt először megvalósító osztrák alkotmánybírászkodás jellemzője, és így ez inkább csak névben hasonlított az eredeti amerikai alkotmánybírászkodásra, de mind szervezetileg, mind tárgyilag teljesen mást jelentett. Ezzel szemben a második világháború után Németországban megvalósított alkotmánybírászkodás, már jórészt visszatért az eredeti amerikai eszményhez annyiban, hogy bár részben megtartotta

¹ A könyvemben csak a következők rögzítéséig jutottam el: „Az európai alkotmánybíróságok közvetlenebb átpolitizálódása mellett azonban ezek a szervek egy szempontból az átvett amerikai minta örökségét is hordozzák. Szemben ugyanis az európai felsőbbbíróságok specializált szakbíróság-jellegével (büntető, polgári, közigazgatási stb.), az európai alkotmánybíróságok az amerikai bíróságok *generális bírói szerepét* vitték tovább, melyben ugyanaz a felső- vagy legfelsőbb bíróság éppúgy dönt büntető, mint a polgári és a többi jogterület peres eljárásaiban is. Az európai alkotmánybíróságok tehát olyan rendes bírói fórumrendszer felett állnak, melyben a felsőbbbírósági szinten már évtizedes szakbírói specializálódáson keresztül bírók hozzák az ítéleteket, és velük szemben a minden bírói fórum felett álló alkotmánybírák általános jogászai képzettséggel rendelkeznek, és fő szabály szerint egyetemi oktatóként, kisebb mértékben jogtudósként tevékenykedtek megválasztásuk előtt. Ezt a két jellemzőt - a közvetlenebb politikai hatalmi szerepet, illetve az európai rendes bírói karok szakosított jellegével szemben a generális bírói szerep ellátását, és *ily módon való együttélést* az adott ország specializált bírói fórumrendszerével - az európai alkotmánybíróságok tevékenységének és konfliktusainak megértéséhez mint legfőbb kulcsokat lehet felfogni.” (lásd: Pokol Béla: Alkotmánybírászkodás – szociológiai, politológiai és jogelméleti megközelítésekben. Kairosz. Budapest, 2014. 15-16. p.

a különálló alkotmánybíróságot szervezetileg, de bevezette a jogerős bírói ítéletek megtámadó alkotmányjogi panaszt, és a gyakorlatban ez lett a német alkotmánybírák legfőbb munkaterhe, évente az összes döntésük kb. 95%-át ez teszi ki. Másrészt azért is visszafordulást jelentett a német megoldás az eredeti amerikaihoz, mert bár szervezetileg megtartotta különálló alkotmánybíróságot az osztrák modelltől, de előírta, hogy az alkotmánybíráknak valamivel több mint egyharmadát (a tizenhatból hatot) mindenkor a rendes felsőbbbíróságok bírái közül kell választani.² Ezt a fél részben visszafordulást egészíti ki, hogy az alkotmánybírák törzskari munkatársait, akik a döntési tervezeteket az alkotmánybíró instrukciói szerint kidolgozzák, a középszintű bíróságok bírái közül kell kiválasztani, és így ténylegesen a szervezetileg különálló német alkotmánybíróság is alaposan bele van fonva a rendes bírói karba.³

A szovjet birodalom 1989-es széthullása és a közép- illetve kelet-európai országok betagolása az európai demokratikus jogállami keretek közé a német alkotmánybíráskodási modellt terjesztette el, és az elmúlt bő húsz évben a volt közép-európai csatlós államok éppúgy, mint a Szovjetunió szétesésével függetlenné vált államok tucatjai mind bevezették ezt az alkotmánybíráskodási modellt. Így az elmúlt évtizedekben az alkotmánybíráskodást a legtöbb közép-kelet-európai országban a munkaterhet illetően a némethez hasonlóan 90-95%-ban a jogerős bírói ítéletek ellen benyújtott alkotmányjogi panaszok elbírálása jelenti. Ám már itt jelezni kell, hogy ezt a német alkotmánybíráskodási modellt úgy vették át a közép- és kelet-európai országok, hogy az alkotmánybírák csak kivételesen származnak a rendes bírói kar felsőbbbírái közül, és munkatársaikra sem jellemző ez. Ezzel tehát úgy jött létre a jogerős bírói döntések feletti alkotmánybíráskodás - és ezzel az esetek egy részében a legfelső bírói fórum ítéleteinek és más döntéseinek megsemmisítése -, hogy eközben az alkotmánybírák fő szabály szerint nem bíráskodásra specializált jogászok közül kerülnek ki, és már most jelezni kell, hogy ez már eleve kódolta a később kialakuló feszültségeket az egyes országok legfelsőbb bíróságai és az alkotmánybírósága között.

A magyar alkotmánybíráskodás 1990-es megindulása kivételes volt a többi új közép- és kelet-európai alkotmánybíróság között, mert az osztrák modell szerint alakult, és nem tette lehetővé a jogerős bírói ítéletek alkotmányjogi panasszal való megtámadását, hanem tevékenysége alapvetően a törvényhozás és más jogalkotó szervek ellenőrzésére irányult. Így az a közös jellemzője a többi új közép- és kelet-európai alkotmánybírósággal, hogy tagjai csak kivételesen voltak felsőbbbírák, és inkább bíráskodásra nem specializálódott jogászokból - zömmel egyetemi oktatókból - kerültek ki, itt nálunk nem okozott feszültséget. Az osztrák modellnek megfelelően politikai alkotmánybíráskodás volt ez, mely nem a felsőbbbírói kar felett állt, hanem a törvényhozás és a tágabb jogalkotás felett, és így a nem bírói-, hanem általános jogász elölélethez kötése megfelelt ennek. Ezzel szakított a 2012-ben hatályba lépett Alaptörvény, és az elmúlt két évben már a német modellnek teljesebben megfelelő tevékenységi struktúra jellemzi a magyar alkotmánybírákat is, igaz a jogerős bírói ítéletek elleni alkotmányjogi panasz megteremtése óta itt még nem érte el ezek aránya azt, amit a több évtizede működő német, spanyol és a szomszédos országok alkotmánybíróságai e tekintetben

² „Minden egyes tanács három bíróját a Szövetség legfelsőbb bíróságai bíráinak sorából választják. Csak olyan bírák választhatók, akik a Szövetség valamelyik legfelsőbb bíróságánál legalább három éven át tevékenykedtek.” A német szövetségi alkotmánybíróságról szóló törvény 1. § (3) bek. (Lásd Pikler Kornél szövegkiadása, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete 1973. Budapest 95. p.)

³ Lásd ennek elemzésére: Rüdiger Zuck: Verfassungsschwerde (3. Auflage) 2006, és Jahn/Krehl/Löffelmann/Günthge: Die Verfassungsschwerde in Strafsachen 2011. Az utóbbi kötet jelzi, hogy az alkotmánybírák törzskari munkatársai nemcsak a rendes bíróságok tagjai közül kerülnek ki, hanem az alkotmánybíróságon eltöltött évek után a rendes bírói karba visszakerülve egyfelől magasabb szintű bírósághoz beosztásra válnak jogosulttá, így a munkatársak szintjén az alkotmánybíróság szinte teljes mértékben be van fonva a rendes bírói hierarchiába.

mutatnak, de nálunk is folyamatosan emelkedik a felülbírált bírói ítéletek száma, és ezek között a legfelsőbb bírói fórumtól származó döntések megsemmisítése is gyakoribbá válik.

Sajnálatos módon az alkotmánybíráskodással foglalkozó amúgy is kevés számú hazai alkotmányjogász és más elméleti jogász között ez az elementáris változás és ennek várható következményei, illetve az ebből eredő feszültségek lényegében visszhangtalanok maradtak az eddigiekben. Pedig a fent jelzett változtatás elementáris módon érinti az egész hazai alkotmánybíráskodást, és az ebből fakadó kérdések szisztematikus megvitatása nélkül a várható feszültségek csak növekedni fognak.⁴ A minden hazai, előzetes vizsgálódás hiánya miatt a most következő elemzések így csak az első végiggondolást kívánják jelenteni, és nyilván csak a kibontakozó viták nyomán juthatunk el az érettebb megállapításokhoz. Szerencsére az amerikai szakirodalomban – elsősorban az alkotmányjogi- és a politikatudományi szakirodalomban – már óriási anyag gyűlt fel ennek elemzésére mind empirikus, mind elméleti aspektusokban, és a német nyelvű elemzések is adnak már segítséget ehhez az elkezdéshez.⁵

2. A generalista versus specializálódott bíróságok feletti vita az Egyesült Államokban

Szemben az európai bíróságoknak már az 1800-as évektől felgyorsuló szakosodásával a középszintű és felsőbbbírói szinten elsősorban magánjogi és büntetőjogi ügyekre, majd később még további specializálódásuk közigazgatási ügyekre, munkajogi, szociális ügyekre, mára pedig ezeken túl még több országban külön pénzügyi-adóügyi bíróságok létrejöttére, az Egyesült Államokban a jogász specializálódás az ügyvédség csoportjain belül jött létre, és a specializálódás nélküli generalista bírói szerep máig élő. Az amerikai bíró a jog teljes spektrumában dönt az eléje tárt ügyekben, és az egyes jogterületekre, illetve azon belül még további alszektorokra a specializálódott ügyvédek azok, akik specialistaként összegyűjtik a jogi vita tényeit, megjelölik a vonatkozó anyagi jogi rendelkezések pontos szakaszait, és a bíró főként csak az eljárás szabályainak betartására ügyel a szembenálló felek ügyvédeknek küzdelme felett, és a jog átfogó elveinek, értelmezési szabályainak védőjeként bírálja el a szembenálló felek jogi vitáját. Különösen jellemező ez még ma is az amerikai szövetségi bíráskodás három szintjén (alulról felfelé sorolva: *district court*, a fellebbezési *circuit court* és a szövetségi *Supreme Court* szintjein), de a tagállami bíróságok szintjein is még mindig nagyobb aránya van a generalista bíró szerepet betöltő bírácoknak, mint az európaihoz hasonló specializált felsőbbbírácnak. Nem vitás, hogy az európai és az amerikai - specializált versus generalista - bíráskodás szembenállásának kialakulásában döntő szerepe volt annak is, hogy az európai kontinentális országokban a bíró a perek folyamán hagyományosan aktív szerepet játszik. A feleket megillető jogok és kötelezettségek megállapításában ő a központi alak, illetve a felek ügyvédei csak javaslatot tehetnek neki a per vezetése közben a bizonyítási

⁴ Egy jó összefoglalót adott a hazai alkotmánybíráskodás új hatáskörével foglalkozó elemzésekről új tanulmányában Tóth J. Zoltán, lásd „A „valódi” alkotmányjogi panasz használatba vétele: az Abtv. 27. §-a szerinti panasz első két éve az Alkotmánybíráskodás gyakorlatában. Jogtudományi Közlöny (Vol. 69.) 2014/5. sz. 224-238. p.

⁵ Csak a legfontosabb vonatkozó irodalom a generalista versus specializált bíráskodás elemzésének anyagai közül: Richard A. Posner: Will the Federal Courts of Appeals Survive until 1984? An Essay on Delegation and Specialization of the Judicial Function. *Southern California Law Review* (Vol. 56.) 1983 No. 2. 761-791. p.; Diane P. Wood: Generalist Judge in a Specialized World. *SMU Law Review* (Vol. 50.) 1997. No. 4. 1755-1768.p.; Sarang Vijay Damle: Specialize the Judge not the Court: A Lesson from the German Constitutional Court. *Virginia Law Review*. (Vol. 91.) 2005. No. 4. 1267-1311. p.; Lawrence Baum: Probing the Effects of Judicial Specialization. *Duke Law Review*. (Vol. 58.) No. 6. 1667-1684. p.; Herbert Kritzer: Where Are We Going? The Generalist vs. Specialist Challenge. *Tulsa Law Review*. (Vol. 47.) 2011. No.1. 51-64. p.; Edward K. Cheng: The Myth of the Generalist Judge. *Stanford Law Review*. (Vol. 61.) 2008. No. 2. 519-572. p.; Steve Vladeck: Judicial Specialization and the Functional Case for Non-Article III. Courts. *JOTWELL*. 2012. 2-5. p.; Anna Rüefli: Spezialisierung an Gerichten. *Richterzeitung* 2013/2. 2-18. p.

eljárás egyes lépéseire, szakértő bevonására, a felmerülő további jogi rendelkezések megfontolására, de az e kérdésekben specializálódott jogász-bíró maga dönt. Ezzel szemben az amerikai bírónak csak passzív szerepe van, és szinte csak a szembenálló ügyvédek vitájának kell semleges keretet biztosítania.⁶

Bizonyos specializálódás azért az utóbbi évtizedekben az amerikai szövetségi bíróságok szintjein is végbement, és főként a szabadalmi ügyek vitáiban, illetve az adóügyi vitákban jöttek létre specializálódott szövetségi bíróságok, és ezekben az ezekre szakosodott bírák csoportjai alakultak ki. Ezt azonban azzal magyarázzák, hogy e jogszabályok olyan specializált jogi nyelvet és technikai kategóriák tömegét tartalmazzák, melyek már túlmennek a bevett jogi területek egységes jogi nyelvén és a jogászi tudáson. A legfelső bírói fórum azonban végső soron ezek legfelső szintű eldöntésére is hatáskörrel bír, így az alsóbb szintű specializálódás mellett a generalista bírói szerep a legfelsőbb szinten még ezek vonatkozásában is létező.

Az Egyesült Államokban az utóbbi években nagy vita folyik arról, hogy milyen előnyei vannak a bírói specializálódásnak, és ezzel szemben milyen hátrányokat hoz ez létre a generalista bírói szerephez képest. Európában különösen érdemes ezt a vitát szemügyre venni, mert nálunk a specializálódás spontán módon ment végbe az elmúlt évszázadokban és a mai jogtudományok ezt már adottságként véve nem is vizsgálják kritikusan, illetve ha mégis felmerül, akkor a modern társadalomban általában végmenő specializálódásokra mutatva mint evidenciát fogják fel. Ugye azt nem kell bizonygatni például, hogy bár fontos a háziorvos tudása, ha betegek vagyunk, de egy kicsit is komolyabb betegségnél a háziorvos csak az első lépés ahhoz, hogy beutaljon bennünket az igazi szakértő orvoshoz, a szemorvoshoz, az urológushoz, a belgyógyászhoz stb. Ez az analógia azonban a jog és a jogászi tudás esetében sokszor félrevezető, mert hibás analógiával felteszi, hogy miként az emberi test és betegségei feltárásában az egyre sokasodó és mélyülő objektív ismeretek óriási tömege csak egyre mélyebb specializálódásban válik kezelhetővé, úgy a jog esetében is ugyanolyan objektív ismeretek vannak az egyes, szűk területek jogi rendelkezéseit illetően. Pedig a jog és a jogi rendelkezések esetében az egyes szűk területek jogi rendelkezései és értelmezésük lehetőségei erősebben összefonódnak az azok által érintettek életkörülményeivel és az abból fakadó ottani érdekekkel. Így a specializálódás nem mindig a mélyebb megismerési lehetőséget hozza magával, hanem az adott területre szakosodott jogászcsoporthoz tartozó létrejöttét is az átfogó közösség értékeivel és érdekeivel szembenállón. Ha pedig az összes jogászi szakmát (bírói kart, ügyvédséget, egyetemi jogászi csoportokat) a teljes specializálódás szakítja szét, és egy-egy jogág teljes mértékben egy-egy lezáródott jogászi csoport kezébe kerül (büntetőjogászok, magánjogászok, munkajogászok, közigazgatási jogászok stb.), és ezen belül a specializálódás továbbfolyva még ezek is belsőleg lezáródott jogászi alszektorokra és csoportokra bomlanak szét, akkor az átfogó társadalmi közösség igazságosságértékei, átfogó szükségletei és közbiztonsági követeléseai egyszerűen elsikkadnak a specializálódott jogászcsoporthoz által uralom alatt tartott jogterületeken. Hiába van politikai demokrácia és a

⁶ Az amerikai Posner a következőképpen hívja fel a figyelmet az eltérésre az európai és az amerikai bírói szerep között és arra, hogy ez az eltérés a két jog szerkezetek közötti átfogóbb eltéréstől ered: „In Europe the judiciary is much more specialized than it is in this country; and I am not prepared to assert that is a bad thing, given the very different structure of the Continental system. I have serious reservations, however, about trying to graft on branch of that system, namely the specialized judiciary, onto an alien trunk” Richard A. Posner: Will the Federal Courts of Appeals Survive until 1984? An Essay on Delegation and Specialization of the Judicial Function. Southern California Law Review (Vol. 56.) 1983 No. 2. 778.p. Posner érvét visszafordítva, *a contrario* azonban lehet vonni a következtetést, hogy a kontinentális Európában – főként az 1989-es rendszerváltás után a közép-kelet-európai országokban - úgy vettek át az amerikai összjogrendszerből egy szeletet, a generalista alkotmánybíráskodást, hogy azt minden vizsgálat nélkül az európai összjogrendszerek specializált szakbírói rendszerébe, annak tetejére ültették azzal, hogy a német modellt követve a bírói ítéletek alkotmánybírói felülvizsgálatát is bevezették.

választóktól függő többségi kormányok törekvése az átfogó társadalmi követelések jogi rendelkezésekké transzformálására, a bezáródott specializálódott jogászcsoporthoz mint a „szakma” álláspontját állítják szembe ezekkel téziseiket. Így azok a tézisek, nézetek, kategóriák, melyeket eredetileg jórészt csak a szűkebb területeken élők érdekei és életkörülményei diktáltak, az erre szakosodott jogászcsoporthoz elfogultsága révén és közvetítésükkel mint a jogtudomány vitathatatlan álláspontjai válhatnak bevetté. Ez pedig az általános társadalom igazságérzetét, értékeit és véleményeit folyamatosan irritálni fogja.

Az amerikai jogtudományi vitákban ezt hívják a specializálódás által létrejött „csőlátásnak” (*tunnel vision*), és ez addig elviselhető, amíg csak az erősen specializálódott ügyvédi csoportok látását jellemzi. Ám ha a jogászság teljes vertikumában végbemegy e vonalak mentén a specializálódás, és az ügyvédeken túl a bírák, illetve a jövő jogászgenerációit tanító egyetemi jogászok is e vonalak mentén szakadnak szét, és záródnak le egy-egy szűkebb jogterületre, akkor a jog egésze szétesik, és elszakad a társadalom egészének értékeitől, érdekeitől, szükségleteitől és álláspontjaitól, és ezzel szemben a szűkebb területek embercsoportjainak életkörülményei és érdekei fogságába kerülnek a parciális jogász tudások és ennek jogi kategóriái. A generalista bírói szerep ettől óv meg, és ennek révén elkerülhetővé válik a jog szektorális eltorzulása. A jog átfogó értékeire, elveire, összefüggéseire és értelmezési kánonjaira figyelő generalista bíraskodás „visszarángatja” a szektorálisan elfogult jogász gondolkodást az átfogó társadalmi közösség értékeihez, álláspontjaihoz és közbiztonsági érdekeihez.⁷

Empirikus felmérések azt is kimutatták bőséges anyagon az Egyesült Államokban, hogy bár felgyorsult az ítélkezés, és egységesebb ítélkezés jött létre azokon a területeken, ahol korábban a generalista szövetségi bíróságok döntöttek, és e tárgykörök átkerültek speciális szabadalmi és adóügyi bíróságokhoz és erre specializálódott bírákhoz, ám ezzel együtt a korábbi elfogultság helyére határozott tendenciák jöttek létre az ítélkezésben meghatározott tökeerős csoportok érdekeinek és álláspontjainak fokozottabb figyelembe vételére és a szembenálló csoportok álláspontjainak szisztematikus háttérbetolására. Így a

⁷ Ennek lehet talán példája az amerikai és az európai büntetőjogi gondolkodás különbsége azzal, hogy az USA-val szemben az európai kontinentális országokban nemcsak a jog bomlott szét jogágakra az elmúlt évszázadokban fokozatosan, hanem a jogászság is - az összes jogász szakmát tekintve - zárt csoportokra bomlott, és ezen belül a büntetőjogászok teljes monopóliumot szereztek a büntetőjogi nézetek szakmaiságának megítélésére. Ezzel szemben az amerikai jogászságon belül nincs teljes monopólium a büntetőjog felett egyetlen jogászcsoporthoz számára, hanem csak az ügyvédségen és az ügyészségen belül vannak erre specializálódott csoportok (*criminal lawyer*), de épp a jog felett domináló bírói kar generalista ítélkező tevékenysége megakadályozza e monopólium kialakulását. Ezáltal lehetővé válik, hogy a bűn világára specializálódott jogászcsoporthoz szemben a generalista bírói kar jobban behozza az általános jogászság nézeteit és a közvélemény átfogó igazságossági értékeit illetve közbiztonsági érdekeit. Ennek a különbségnek biztosan van magyarázó értéke azt az eltérést illetően, hogy míg az USA-ban az elkövetett bűncselekményekért „darabonként kiszámolva” kerül kiszabásra minden egyes bűncselekményért a szembeállított büntetési tétel, és ezeket összeszámolva akár ezer év kiszabása is megtörténik, addig az európai országokban az 1800-as évektől fokozatosan olyan büntetőjogi nézetek terjedtek el, és váltak mára megkérdőjelezhetetlenné, melyek eleinte csak halmazatként és összbüntetésként tették kötelezővé az elkövető felé több bűncselekménye összeszámolását, és csak egyetlen büntetési tétel alapulvételével ennek enyhe megemelését írták elő, majd az 1900-as évek elejétől „folytatólagosan elkövettség” kategória kialakításával ezt még fokozták azzal, hogy ugyanazon bűncselekmény sorozatban elkövetőjére azonos sértett esetén is csak egyetlen bűncselekmény elkövetését kell megállapítani, igaz a büntetés itt is enyhén megemelésre kerül. Ez utóbbit még tovább igyekeznek fokozni újabban azzal néhányan az európai büntetőjogászok közül, hogy nem is csak egy és ugyanazon bűncselekmény sorozatos elkövetőjére terjesztenék ki a folytatólagosság engedményét, hanem ez lehet több bűncselekmény elkövetése is, amennyiben ugyanazt a jogi tárgyat sérti meg a sorozatelkövető, és e mellett még a sértett azonosságát is tágan értelmezik. Ezzel minimalizálódik az állam – és rajta keresztül a társadalom közössége - büntetőjogi igényének érvényesítése, és ezt másik oldalról még azzal is fokozzák a bűn világára specializálódott és azzal összefonódott jogászcsoporthoz büntetőnézetei, hogy a halálbüntetés elvetése után a tényleges életfogytig elvetését is kimondják, de a 35 év szabadságvesztési plafon után a 25 év plafon is mint embertelen kerül minősítésre, és igazán csak a 15 éves maximum talál náluk csak elfogadásra.

specializálódás kétségkívül meglévő előnyei a gyorsabb ítélezéssel, az ítélezési egységességgel alapvető torzulásokkal jártak együtt.

E felmérések és tapasztalatok következtében is a többségi vélemény még ma is a generalista bírói szerep megtartása mellett van a vonatkozó amerikai tanulmányok szerzői között, de egy sor javaslat született már arra is, hogy miképpen lehetne a generalista szerep megtartása mellett a specializálódás egyes aspektusait mégis bevinni a az amerikai bírászkodásba. Különösen a szövetségi fellebbezési bíróságokat (*circuit court*) megcélözva születtek erre javaslatok, mert az esetek túlnyomó részében ezek jelentik a jogviták legvégső állomását az Egyesült Államokban, lévén, hogy a Supreme Court, a legfelső szövetségi bíróság a kérelmek közötti szelektálási jogosítványa miatt az évi hétezer kérelemből legfeljebb 80-100 ügyet dönt el, és így a legtöbb esetben már a szövetségi circuit court-ok jelentik a legvégső fórumot.

A fellebbezési circuit bíróságok óriási ügyterhe és ennek állandó növekedése, miközben itt nincs lehetőség arra, hogy az ügyek között szelektálva csak a lényegesebb ügyeket fogadják be érdemi elbírálásra - ahogy a Supreme Court-nál létezik - abba az irányba tolta el a bíróságokat, hogy alapvetően háromtagú tanácsokra szétbomolva több ítélezési tanács révén tudják le a nagy döntési terhet. Az elfogulatlanság követelménye miatt alapvető garanciának tartják itt, hogy az egyes ügyek ne tudatos bírósági elnöki döntéssel kerüljenek három-három kiválasztott bíróhoz, hanem a véletlen elosztási módszerrel (sorsolással, vagy újabban a véletlenszerűséget garantáló számítógépes programok útján való kiválasztással) jöjjenek létre az egyes ügyek mellé a hármas tanácsok, és a véletlenszerűen egybekerült bírák között a szenioritás elve szerint a legrégebben bírói szerepet betöltő bíró lesz a tanács elnöke. Bár a bírák mind generalista bírói szerepet megvalósító bírák - azaz a jog teljes spektrumában minden ügy felett döntenek -, de beindult itt olyan tendencia, hogy az előadó bírói szerepet (vagyis a döntési tervezetet elkészítő bírói szerepet) a tanácson belül rendszerint az kapja, aki az eddigi bírászkodása alatt - és esetleg már bírói munkája előtt az egyetemi életben is - az adott jogterülettel hangsúlyozottabban foglalkozott. Így a generalista bírói szerep megtartása mellett az előadó bírói szinten történik meg bizonyos specializálódás, és a specializálódott jogágon belülről eső ügyekben válik rendszerint előadó bírónévá egy-egy bíró.⁸ Bár mindig a többi bíró is egyenrangúan dönt az ítéleti tervezet felett, de az ítélethez a kiinduló tervezetnek egy-egy e jogterületre specializálódott előadó bíró általi elkészítése megkönnyíti a többi számára is a jogi problémák átlátását. Ezzel a részbeni specializálódás nélkül megy végbe, hogy a teljes bírói állomány egy-egy szűk jogterületbe bezáródását hozná létre, és a jelzett torzulások előállnának.

Másik előnye ennek a részbeni specializálódásnak, hogy ezzel el tudják kerülni a fellebbezési circuit bírák, hogy a nagy munkateher miatt kénytelenek legyenek a bírói döntési munka érdemi részét is leadni a törzskari munkatársaiknak.⁹ Egy-egy bírónak három-három munkatársa van - a jobb egyetemeken éppen végzett joghallgatói közül a legjobb eredményűeket kiválogatva -, és ezeket alapvetően csak technikai munkákra fogják be, vagy egy-egy jogi kérdés szakirodalmában való utánanézésre utasítva őket, attól függően, hogy

⁸ Lásd az előadó bíró szintjén való specializálódást javaslatként megfogalmazva: Sarang Vilay Damle: Specialize the Judge not the Court: A Lesson from the German Constitutional Court. *Virginia Law Review*. (Vol. 91.) 2005. No. 4. 1267-12311.p.; ezzel szemben egy későbbi szerző ezt már jórészt megvalósultként írja le: Edward K. Cheng: The Myth of the Generalist Judge. *Stanford Law Review*. (Vol. 61.) 2008. No. 2. 519-572.p.

⁹ Az egyetemi professzorból még frissen bírónévá vált Richard Posner 1983-ban így írt a bírák melletti munkatársak (law clerk) szerepéről: „I hope that no one thinks that talking openly of the role of law clerks as drafters of judicial opinions I am letting the world in on some guilty secret of the judges. Although for a long time the polite fiction was maintained that law clerks were merely „go-fers” and „sounding boards,” that time is past, and the role of law clerks in opinion writing is now discussed openly.” Richard A. Posner: Will the Federal Courts of Appeals Survive until 1984? An Essay on Delegation and Specialization of the Judicial Function. *Southern California Law Review* (Vol. 56.) 1983 No. 2. 769.p.

egy-egy jogeset mit vet fel. Ám a nagy döntési teher miatt egyre inkább létrejött az utóbbi évtizedekben, hogy e technikai jellegű munkák mellett az egyes bírák érdemi véleményeit is a törzskari munkatársak készítik el, igaz, hogy elvileg ezt a bíró instrukciói szerint végzik. A nagy döntési teher azonban abba az irányba tolja spontán módon a bíró és munkatársai viszonyát, hogy a bíró már csak felületesen tudja kézben tartani a munkatársak döntési tervezet- vagy akár ítéletkészítési munkáját, és ez jórészt átcsúszik a törzskari munkatársak kezébe. Mivel azonban itt csak alig egy-két évig vannak a frissen végzett jogászok egy-egy bíró mellett munkatársként - és ez az állomány a bírák mellett állandóan cserélődik - a változó munkatársi gárdának átadott döntési munka eredményei csak csekély súllyal bírnak mint jövőbeni precedensek. Nos, az előadói bírák szintjén a specializálódás - és így a szakszerűbb tervezetek könnyebb átlátása a többi bíró számára - ezt a munkatársi dominanciát és ennek negatívumait csökkentik, és válik lehetővé, hogy a nagy döntési teher ellenére maguk a bírák döntsenek a hármas tanácsokban.

3. A generalista alkotmánybíráskodás együttélése a specializált európai felsőbíróságokkal

Az amerikai generalista bíráskodáson belül létrejött alkotmánybíráskodás Európába átkerülve is megmaradt generalista bíráskodásnak, és az átvételt először megvalósító osztrák modell már jelzett politikai alkotmánybíráskodása idején ez természetesnek volt mondható. A nemjogász politikai törvényhozókhöz, de még a politikus jogászokhoz képest is a zömmel egyetemi jogászokból álló alkotmánybíróság az alkotmányjogi megítélés magasabb fokát tudja megvalósítani minden komolyabb szakosodás nélkül. Az egy-egy jogágra szakosodott egyetemi jogászi tudás pedig elvileg könnyen tágítható a teljes jogra az átfogó alkotmányi alapelvek és értékeket tekintve, melyek az alkotmánybírói megfontolások alapját jelentik egy-egy törvényi hely, jogszabály alkotmányellenességének kimondásánál. A politikus törvényhozóhoz képest a generalista jogász-alkotmánybíró kompetenciája a politikai alkotmánybíráskodás modelljében nem kérdőjelezhető meg. Ezzel szemben, amikor a német alkotmánybíráskodásban visszatértek a bírói ítéletek alkotmánybírói felülvizsgálatához, és ezek megsemmisítési lehetőségéhez, akkor az amerikaival szemben hagyományosan specializálódott bíróságokból álló európai bírósági rendszerben - mely specializálódás csak növekszik egy-egy jogterületen belül is annak menetében, ahogy felfelé megy a fellebbezés és a felülvizsgálat a hierarchikus csúcs felé - ez a generalista alkotmánybíráskodás egy elementáris feszültséget épített be az alkotmánybíróság és a megsemmisítő döntésükkel érintett legfelsőbb bíróságok közé.

A németek tudatában is voltak ennek, és ezért az alkotmánybírói törvényükben úgy rendezték a szervezetileg a rendes bírósági hierarchiától különálló alkotmánybíróság felépítését, hogy mind az alkotmánybírák egy jó része a felsőbíróságok bíráiból kerüljön ki, mind ezek törzskari munkatársi állománya is a hivatásos bírákból álljon össze. E mellett még abban a dimenzióban is igyekeztek számot vetni a generalista alkotmánybíráskodás és a specializálódott bírósági rendszer ütközéséből fakadó feszültségekkel, hogy a generalista alkotmánybíráskodás megtartása mellett némi specializálódást azért belevittek ebbe. Ezt hozta létre már az is, hogy a német szövetségi alkotmánybíróságot eleve két szenátusra bontották úgy, hogy az egyiket a szűkebben vett államszervezeti alkotmánybíráskodás kérdéseit érintő alkotmányi rendelkezések mellé rendelték, és az e rendelkezésekre hivatkozó alkotmánybírói beadványok felett kizárólag ez a szenátus dönthetett, míg az alkotmány többi része felett a másik szenátus. Később azonban ezt fel kellett részben adni, mert a két szenátus közötti munkateher óriási eltérése és így a nagyobb döntési teher alatt tevékenykedő szenátus eljárásainak elhúzódása politikai feszültségeket okozott, de nyomokban még ma is

létezik a két szenátus közötti specializálódás. Egy másik megoldásuk a specializálódás felé maradandóbbnak bizonyult, és ennek lényege az, hogy amikor belép egy-egy új alkotmánybíró, akkor eleve egy szűkebb jogterület specialistájaként foglalja el a státust, és mint a büntetőjog, a magánjog - vagy annak csak egy része -, a munkajog, szociális jog, a közigazgatási jog stb. illetékes lesz. Döntési tervezetet készítő előadó bíróként így eleve az az alkotmánybíró jön számba, akinek területét érinti a beadvány, és ő dolgozza ki a tervezetet, mely felett dönt a szenátus, vagy ha csak háromtagú tanácsról van szó az alkotmányjogi panasz befogadása feletti döntés esetében, akkor az a tanács, ahová ő beosztásra került. Ami tehát az amerikai generalista megoldásban szokásjogilag kezdett kialakulni a gyakorlatban a szövetségi fellebbezési bíróságoknál, az a német alkotmánybíróságnál a formálisan is előírt megoldás. Ez persze csak az ügyek jobb átlátását segíti a többi alkotmánybíró számára, mert a döntést végül egyenrangúan együtt hozzák meg testületileg, és így a teljes testületet tekintve a generalista bíráskodás továbbra is fennáll.

Az alkotmánybíráskodás további terjedése az 1970-es évek végétől kezdve több hullámban terjesztette el ezt az intézményt, és ahol diktatúrákat buktattak meg, és megtörtént nyugat-európai, illetve amerikai ösztökéléssel a jogállami demokratikus rendszer felépítése, ott mindenütt létrejött az alkotmánybíráskodás intézménye is. Így jött létre ekkor a spanyol Franco-rendszer és a portugál Salazar-rendszer bukása és a jogállami demokrácia keretei közötti átmenet során ezekben az országokban is az alkotmánybíráskodás - különösen a spanyoloknál igen nagy mértékben a német szabályozást átvéve - és az 1989-es közép- és kelet-európai rendszerváltások során továbbfolyt ez az átvétel. Magyarországon kívül szinte minden új alkotmánybíróságnál a jogerős bírói ítéletekkel szembeni alkotmányjogi panaszokra került a hangsúly, noha ennek kapcsán - vagy még ezen túli hatáskörökkel is - a törvényhozás és a szélesebb jogalkotás feletti alkotmánybírósági kontroll is erőssé vált. A mostani tanulmány tárgyát jelentő felsőbbbíróságok feletti alkotmánybírósági kontrollt tekintve ez az adott ország legfelsőbb bírósága és az alkotmánybíróság között mindenhol nagy feszültséget hozott létre, ahogy beindult a rendes bírói rendszer legfelsőbb fóruma ítéleteinek alkotmánybírák általi megsemmisítése. Ahol több évtizede folyik ez a tevékenység az európai országokban, ott már a bíróságok közötti háborúról cikkeznek, és ez a legerősebben a spanyoloknál, a szlovákoknál, az oroszoknál látható, de a románoknál is a nagy szembeállásról szólnak a hírek.¹⁰

A feszültség vagy ennek háborúskodássá átfejlődő formája onnan kapja a fő ösztönzést, hogy bár elvileg az alkotmánybíróság nem a teljes jogi vitát és ennek legfelsőbb bírósági eldöntését veszi alkotmányos kontroll alá, hanem ennek csak alkotmányosan releváns részeit, de az alkotmányos alapjogok széles és határozatlan jelege miatt szinte a teljes korábban lefolyt peres eljárás bejön a megítélés alá, és így az ítélet alkotmánybírósági megsemmisítése az alkotmányos aspektus mellett a többi aspektust is érinti. Így pedig az a különbség, amit az európai specializált felsőbbbírósági rendszer - benne az évtizedek óta egy-egy szűkebb büntetőjogi stb. területre szakosodott felsőbbbírákkal - jelent a generális, nem-szakosodott alkotmánybíráskodással szemben, a középpontba lép, és az ütközés elkerülhetetlenné válik. Kötelező alkotmányos előírásokkal a viszony a két szervezet között a legtöbb országban

¹⁰ A legerősebb talán az orosz alkotmánybírák és az ottani legfelsőbb bíróság bírái közötti összeütközés, lásd: William Burnham/Alexei Tronchev: Russia's War between the Courts: The Struggle over the Jurisdictional Boundary between the Constitutional Court and Regular Courts. *Am. J. Comp. Law* (Vol. 55.) 2012 No. 1. 381-452. p.; a spanyoloknál a szintén erős ellentétéről a két szerv között: Leslie Turano: Spain: Quis Custodiet Ipsos Custodes?: The Struggle for Jurisdiction Between the Tribunal Constitucional and the Tribunal Supremo. *International Journal of Constitutional Law* (ICon). (Vol. 4.) 2006, No. 1.; a közép-európai országokban a hasonló szembenállásokhoz lásd: Lech Garliczki: Constitutional courts versus supreme courts. *ICon* (Vol. 5) Number 1. 2007. 44-68. p. illetve Michal Bobek: Quantity or Quality? Re-Assessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central-Europe. *EUI Working Papers Law* 2007/36. Bad Fiesola (Firenze)

elrendezett annyiban, hogy az alkotmánybírói döntés minden állami szerve - köztük a legfelsőbb bíróságokra is – kötelező, de a jelzett különbség a két szervezet között a feszültséget minden európai országban létrehozta egy idő után. Ez a feszültség azonban a hevességét illetően azért mutat eltéréseket, és van, ahol hosszabb idő után sem fejlődött át háborúskodássá, és egy bizonyos szint alatt sikerült tartani. Ez leginkább a német alkotmánybírói és az ottani legfőbb bíróságok viszonyára mondható el, ami nyilvánvalóan adódik az ottani alkotmánybírók és munkatársaik részbeni összefonódásából a rendes bíróságok felsőbbbírói szintjével. Nálunk még alig két éve kezdődött el a felsőbbbírói döntések alkotmánybírói kontrollja, és most még van esélyünk arra, hogy rendszeres „előregondolkodással” megkíséreljük csökkenteni a felsőbbbírói ítéletek megsemmisítéseiből létrejövő feszültségek kialakulását. Nézzük meg a lehetőségek végiggondolása előtt azoknak a közép-európai országoknak a tapasztalatait, melyek már az 1990-es évek elején bevezették a rendes bíróságok ítéleteivel szemben az alkotmányjogi panaszokat!

3.1. A közép-európai új alkotmánybíráskodás együttélése a rendes felsőbbbírókkal

A leírások szerint a legszűkebb a lengyeleknél a bírói ítéletek alkotmányjogi panasszal való megtámadásának lehetősége, mert itt a fellebbezés kimerítése után is csak a bírói döntésnek alapul fekvő jogszabályi rendelkezés alkotmányellenességét lehet kifogásolni, magát az ítéletet nem, és amennyiben ezt megállapítja az AB, akkor még a félnek kérelmezni kell a rendes bíróságnál, hogy tárgyalja újra az ügyét az AB-döntés fényében. Ám a rendes bíróságok vonakodnak ettől, és eljárásjogi okokra hivatkozva ellenállnak ennek. Vagyis itt az alkotmányjogi panaszával nyertes félnek is kicsi az esélye a számára hátrányos rendes bírósági ítélet átfordítására, és ez visszafogja a konkrét normakontrollt.¹¹

A cseheknél teljes a konkrét normakontroll, ám itt a rendes bíróságok ellenállnak annak, hogy kövessék az egy-egy megsemmisített ítéletükhöz fűzött alkotmánybírói normatív érveket és az ebben megadott kötelező értelmezést az alkalmazandó törvényi rendelkezéshez. Érvelésük úgy szól, hogy a kontinentális jogban nincs precedenskövetési kötelezettség, és itt a bírók csak a törvénynek vannak alávetve, így csak ha törvény mondja ki az alkotmánybírók által követelt normatív szempontokat, fogják követni ezeket.¹² A volt alkotmánybíró, Pavel Holländer szintén a legélesebb ellentétekről írt az ARSP-ben megjelent cikkében a cseh alkotmánybírók és a rendes bíróságok között, és arról, hogy a cseh AB-nak egy-egy törvényi rendelkezéshez kötelezően elrendelt alkotmánykonform értelmezését a Legfelsőbb Bíróság nyíltan elveti, mint ami számára nem kötelező.¹³ Azt, hogy ez nem sokat változhatott az elmúlt években sem, mutatja egy hír 2011 decemberéből egy jogi elemzőtől átvéve - amikor a cseh alkotmánybírók megsemmisítettek egy legfőbb bírói ítéletet egy tulajdonszerzés jóhiszeműségére alapozva (egy nem jogszerű tulajdonostól) -, hogy e döntést csak óvatosan kell kezelni, mert 2009-ben a Legfelsőbb Bíróság egy szenátusa (tanácsa) egy döntésében rögzítette, hogy mivel számára nem meggyőző az AB-nek egy döntéshez fűzött érvelése, nem fogja azt követni.¹⁴ Jiri Prihan úgy írja le a „bírók háborúját” Csehországban, hogy az

¹¹ Lásd Lech Garliczki: Constitutional courts versus supreme courts. ICon Vol. 5, Number 1. 2007. 57-61.p.

¹² Lásd Zdenek: Making Constitutionalism Horizontal: Three Different Central European Strategies, In András Sajó/Renáta Uitz (ed.): The Constitution in private relationships: expanding constitutionalism. 2005. Utrecht. Eleven International Publisher.

¹³ Lásd Pável Holländer: The Role of the Constitutional Court for the Application of the Constitution in Case Decisions of Ordinary Courts. ARSP 2000 (Vol. 86) Heft 4. 548.p.

¹⁴ Lásd Robert Pavlu: Czech Constitutional Court extends protection of mortgage. Allencover.com online 2011 december.

nyíltan az 1990-es évek végén robbant ki, amikor a cseh AB egy döntésében megsemmisítette az LB egy tanácsának ítéletét a jehovisták katonai szolgálat-megtagadása ügyében, és kimondta, hogy e megtagadást egy folyamatos cselekménynek kell tekinteni, és ha egyszer elítéltek valakit ezért, ezután még egyszer már nem lehet elítélni szolgálat-megtagadásért a *ne bis idem* elv alapján. Az LB ezt az alkotmánykonformnak minősített értelmezést nyíltan elvetette, és ezután is ismételten elítélte a jehovistákat az újra elkövetett szolgálatmegtagadásukért.¹⁵

A szlovákoknál hasonló a helyzet a csehekhez, teljes itt is a bírói ítéletek megtámadásának lehetősége alkotmányjogi panasszal, és az AB megsemmisíti alkalmanként az ítéleteket, de a feszültség itt is meg van a rendes bíróságokkal, különösen a legfelsőbb bírói fórumokkal. Ján Mazák a „bíróságok háborújáról” ír 2005-ös beszámolójában.¹⁶ A szlovén alkotmánybírák szintén teljes körű jogosítvánnyal rendelkeznek az alkotmányjogi panaszok kapcsán a bírói ítéletek felülvizsgálata terén, és tanulságos ilyen irányú munkaterhük alakulása. Az alig kétmillió országban 2007-re – fokozatos növekedés után – már 3937 alkotmányjogi panasz érkezett az alkotmánybírákhoz, és az elviselhetetlen munkateher miatt kérésükre léptek a törvényhozók, és az ottani Abtv. módosításával lehetővé tették, hogy a kisebb jelentőségű ügyeket visszautasítsák az alkotmánybírák. Ennek révén 2008-ban 3132, 2009-ben 1495-re, majd 2010-ben már csak 1582 alkotmányjogi panasz érkezett. Ez utóbbiból 74-et fogadtak el érdemi vizsgálatra (5%), igaz, hogy ezek nagy részénél (57-ben) helyt is adtak az alkotmányellenesség megállapításának. Ez a redukció, ha a szűrési-szelektálási munkát az alkotmánybírák által normatívan megadott mércék alapján döntően csak a munkatársak végzik önállóan, elviselhetővé teszi a bírák érdemi munkáját.

Néhány általános megjegyzés még a konkrét normakontrollt alkalmazó országokban mindenhol megjelenő problémákról:

1) Jelezni kell, hogy közös gond az összes kontinentális országban a felsőbbbíróságokat rávenni az alkotmánybírók törvényértelmezésének a követésére, és ezt komolyabb mértékben csak a németek tudták elérni. Olaszországban hosszú küzdelem után - melyben az olasz alkotmánybírák megpróbálták elérni ezt -, végül úgy alakult a helyzet az 1970-es évek végétől, hogy az AB visszavonult az alkotmánykonform értelmezésre kényszerítéstől, és ehelyett azóta megelégszik az „élő jog” koncepciójával, vagyis az értelmezést átengedi a legfelsőbb bíróságnak, és az egyes törvényi rendelkezést mindig ezzel az értelmezéssel veszi alkotmányos vizsgálat alá, és ha ezzel együtt alkotmányellenesnek találja, akkor megsemmisíti a törvényi rendelkezést, de azt már nem vindikálja magának, hogy az ő törvényértelmezését fogadják el a bírák ítélezésükben. Hosszú küzdelem után úgy tűnik, hogy a lengyel alkotmánybírák is csak ezt tudták elérni, és nem tudták rákényszeríteni a legfőbb bírói fórumot, hogy elfogadja az ő törvényértelmezésüket.¹⁷ A cseheknél és a szlovákoknál a hasonló küzdelem az AB és a legfőbb bírói fórumok között, és a fenn idézett példák szintén ezt az irányt valószínűsítik. Pavel Holländer a jelzett cikkében idézi Bostjan M. Zupancic, szlovén alkotmánybíró tanulmányát 1998-ból, amely a rendes bíróságok ellenállását az AB döntéseivel szemben jelzi itt is.¹⁸

¹⁵ Jiri Priban: Judicial Power vs. Democratic Representation: The Culture of Constitutionalism and Human Rights in the Czech Legal System. In: W. Sadursky (ed.): Constitutional Justice East and West. Kluwer Law International. 2002. 373-394.p.

¹⁶ Ján Mazák: Review of decisions of ordinary courts in constitutional complaints proceedings before the Constitutional Court of the Slovak Republic (Grasping the nettle). Report to the Venice Commission. 2005.

¹⁷ Lásd Garlicki, id. mű 60.p.

¹⁸ Lásd Pável Holländer: The Role of the Constitutional Court for the Application of the Constitution in Case Decisions of Ordinary Courts. ARSP 2000 (Vol. 86) Heft 4. 547.p.

2) Pavel Holländer jelez még egy érdekes megközelítést a rendes felsőbbíróságok felől az AB döntéseinek kötelező erejére vonatkozóan, mely több országban felmerült, ahol az alkotmánybírák a konkrét bírói ítéletek megsemmisítési jogával rendelkeztek. Ennek lényege, hogy a rendes bíróságok úgy értelmezik az alkotmányban lefektetett és általuk csak vonakodva követett szabályt, miszerint az „alkotmánybíróság döntése mindenre kötelező!”, hogy a döntés *rendelkező része a kötelező*, és az indokolás már csak intellektuális magyarázat, és ebből folyóan ugyan a megsemmisített ítélet után lefolytatják az új eljárást, és ismét ítéletet hoznak, ám a megsemmisítő AB-döntés indokolásának érveit egyszerűen félretolják. Szövegszerűen ez megfelel rendszerint az alkotmány vonatkozó előírásának, és a szakirodalom tanúsága szerint mind a cseh, a lengyel, a szlovák és a román jogtudományi közösségekben is vannak ezt támogató írások, miközben az alkotmánybíróság funkcióellátását ez nyilvánvalóan nagymértékben visszametszi.

3) A bírói ítéletekkel szemben megnyitott alkotmányjogi panasz mindenhol óriási áradatot indít meg az alkotmánybírák felé, és az ilyen országok alkotmánybíróságainál a teljes munkaterhük 90-95%-át ez teszi ki az út megnyitása után. A németeknél évi ötezer körüli az alkotmányjogi panaszok száma, a spanyoloknál nyolcezer körüli ez a szám, de a pereket a végsőkéig elvívó jogi kultúrával rendelkező közép-európai országokban a csehek számadata lehet érdekes számunkra, mivel itt a lakosság száma is azonos a miénkkel: 2004-ben 2710, 2005-ben 2981, 2006-ban 3453 volt az alkotmányjogi panaszok száma. E panaszokat átlagban 90-98%-ban elutasítják az alkotmánybírák mint megalapozatlant, de az elutasító határozatok meghozatala is teljes mértékben leköti az alkotmánybírák munkatársainak idejét, még akkor is, ha a bírák maguk már csak mechanikusan aláírják ezeket az elutasító végzéseket. Ezért a magyar alkotmánybíróság jövőjét alapvetően érintő kérdést jelent, hogy lehetővé tesszük-e az elutasító végzések formalizált egyen-szöveggel ellátását, és az egyénileg eltérő, érdemi indokolástól való eltekintést. Ha ezt tesszük, akkor törzskaraink munkatársainak energiáját e feladatokon túl is tudjuk használni ezen túl is, ha nem, akkor ez az új munkateher egy idő után lényegében megfoszthat bennünket tőlük.

4) A fenti kérdéssel kapcsolatos az, hogy a szlovénektől és az új magyar példától eltérően az eddigiekben – minden törekvés ellenére - egyetlen európai ország alkotmánybírósága sem tudta elérni, hogy az alkotmányjogi panaszok között szelektálási-szűrési jogot kapjon, és inkább azt alakították ki ennek pótlékeként, hogy bár kénytelenek így befogadni sok ezer panaszt, de mint „nyilvánvalóan alaptalant”, mint jogorvoslatot nem kimerítőt stb. sommásan elutasítják a legnagyobb részt. Ez az elutasítási munka azonban így is kimeríti az apparátus munkáját, és pl. a német AB évi ötezer alkotmányjogi panaszából 4900 elutasítását formailag hat háromtagú bírói tanács (kamara) végzi el - és ezek határozatait mint az AB határozatait hirdetik ki -, de ténylegesen csak az egyes előadó bíró egy-egy munkatársa dolgozza fel ezeket, és már az előadó bíró is csak formálisan írja alá, nem is beszélve a háromtagú tanács másik két tagjáról. Ugyanez van a spanyoloknál, és feltehetően a többezres cseh számadat mellett sem lehet ez másképp. A magyar alkotmánybíróság azonban megkapta az amerikaival megegyező szelektálási-szűrési jogot a formálisan hibátlanul benyújtott alkotmányjogi panaszok között is. Ez a jogosítvány pedig arra is alkalmas lehet, hogy radikálisan megszűrve a rendes felsőbbíróságok döntéseivel szemben benyújtott alkotmányjogi panaszokat, tényleg csak azt a néhány tucatot fogadjuk be közülük érdemi eldöntésre, melyek alaptörvényellenessége nyilvánvalóan fennáll.

3.2. A generalizált alkotmánybíráskodás és a specializált bírósági rendszer ütközésének csökkentési lehetőségei

Kiindulópontként újra szögezzük le, hogy az 1990-ben bevezetett, eredeti hazai alkotmánybíráskodás a törvényhozás és a tágabb jogalkotói szféra felett kapott ellenőrzési jogot, és a rendes bírói rendszer döntései kívül maradtak ellenőrzésén, így ez alapvetően politikai alkotmánybíráskodást jelentett, és a politikusok döntéseinek ellenőrzése tette ki ekkor az alkotmánybírói munkát. Ezt változtatta meg 2012-től az Alaptörvény, és a törvényhozás és a jogalkotás feletti ellenőrzés megtartása mellett a rendes bíróságokat is az alkotmánybírák ellenőrzése alá helyezte. Az alkotmánybíráskodás generális jellege és az alkotmánybírák általános jogászi szerepe – szemben az európai felsőbbbírák specializálódott bírói szerepével és szakosodott ismeretanyagával – csak ezzel a változással hozott létre feszültséget, és mint láttuk a többi közép-európai országban, ennek háborúskodássá erősödésének kilátásait. A kilábalást ebből és a háborúskodássá erősödés elkerülését, így két irányban lehet keresni. Egyik irányt jelentené, ha a rendes bíróságok döntései feletti alkotmánybírói kontroll erősségének csökkentése felé keresnénk a megoldást, esetleg egészen addig, hogy egy új alkotmánybírói törvényben lényegében feladnánk ezt, másik irányt pedig az, hogy megtartanánk a mai erősségű alkotmányjogi panaszt a rendes bíróságok döntéseivel szemben, ám az alkotmánybírák és munkatársaik utánpótlását egy részig mindig a felsőbbbírói karhoz kötnénk, és az alkotmánybírói törvényben rögzített arányban mindig annak állományából kerülnének ki a jövő alkotmánybírái és törzskari munkatársaik. Nézzük meg ezt a két irányt részletesebben.

3.2.1. A rendes bírósági döntések feletti alkotmánybírói kontroll csökkentési lehetőségei

1) A kontroll csökkentési lehetőségeinek végpontján maga a megszüntetés áll azzal érvelve, hogy szétnézve Európában az amerikai generalista alkotmánybíráskodás áthozása a mi kontinensünkre mindenhol háborúskodáshoz vezetett, ahol a specializált bírósági rendszer döntései felett megengedték az alkotmánybírák ellenőrzését. Ez az érvelés és az alkotmánybíráskodásnak ez a visszametszése azonban szembe menne az Európában az utóbbi évtizedekben megfigyelhető tendenciáival. Ugyanis nemcsak nálunk volt váltás a törvényhozás feletti politikai alkotmánybíráskodástól a rendes bíróságok felé telepített jogászbírói alkotmánybíráskodás irányába, de a modell eredeti helyén, Ausztriában is erre léptek el. Az információk szerint már ott is elfogadták azt a változtatást, hogy 2015 januárjától Ausztriában lehetőség nyílik az elsőfokú bírósági ítéletekkel szemben az alkotmánybírákhoz fordulásra, akik megsemmisíthetik a bírói ítéleteket alkotmányellenesség címén.¹⁹ Mi lehet ennek az irányváltásnak az oka? Megítélésem szerint erre jó magyarázatot adhat, ha az orosz alkotmánybíráskodásnak e lépésekor nyilvánosságra került érveket vesszük alapul. Ott ugyanis az alkotmánybíráskodás 1990-es évek közepén való újraszabásakor a

¹⁹ A bírói ítéletekkel szembeni alkotmányjogi panasz tervének 2012-ben történt felmerülésekor az osztrák bírák egyesülete egy tiltakozó nyilatkozatot adott ki ez ellen, és miután 2013-ban az alkotmánybírói törvény módosításával ez mégis megvalósult, most egy olyan értelmezést igyekeznek adni a kialakult helyzetnek, hogy mivel az osztrák legfelsőbb bíróság, az Oberste Gerichtshof nincs alávetve az alkotmánybírói döntésének, ezért alkotmányossági ügyekben is egy szinten állnak. Szemben ugyanis a német vagy a magyar alkotmányi szabályozással, az osztrák alkotmány nem mondja ki az összes állami szerv alkotmánybírói döntésnek alávetését. (Lásd a Wiener Zeitung cikkét 2014. január 23-án, benne Theo Öhlinger professzor álláspontját.) Ez a nyitva hagyás azonban várhatóan még nagyobb küzdelmek létrejöttét valószínűsíti, mint ami a többi európai országban volt megfigyelhető a két szerv között.

politikába korábban közvetlen módon beavatkozó és a törvényhozási erővel küzdő alkotmánybírákat kívánták a jövőt illetően úgy elirányítani a törvényhozás feje felől, hogy a legfelső bírósággal összefogott bírói kar feje felé ültették alkotmányos ellenőrnek.²⁰ A két szerv - az AB és az LB - ütközése, és ezzel az alkotmánybíróság energiáinak lekötése így már a változtatás megtervezésekor számbavételre került, így lehet gyanítani, hogy az alkotmánybíráskodás és a rendes bírászkodás szembenállása nem diszfunkcionálisan jött létre, hanem tudatosan ezt a lehetőséget számba véve és ennek hatását funkcionálisan felhasználva történt ez az elrendezés. Az orosz parlament alkotmánybíráktól való tehermentesítésére a másik megfontolt, de végül elvetett változtatás az 1990-es évek közepén az orosz alkotmányjogi rendszer újraszabásakor az volt, hogy megszüntetik magát az elkülönült alkotmánybíráskodást, de a külföldi demokrácia-kritikákra figyelve egyszerűbbnek tűnt a végül választott megoldás, az alkotmánybírák rendes bírói kar irányába való elfordítása. A magyar aktivista alkotmánybíróság korábbi, mindent felülmúló mértéke - mely a 2010-es választások után még csak fokozódott azzal, hogy elvileg magát az Alaptörvényt is megsemmisíthetőnek mondták ki, szakítva a korábbi két évtizedes alkotmánybírósági állásponttal, feltehetően hasonló motivációkat adott a magyar alkotmányozóknak is, amikor a törvényhozás felől a rendes bírói kar felé helyezték át az alkotmánybíráskodás fő munkaterhét. De ezt lehet vélelmezni a mostani osztrák lépésről is. Ezt szem előtt tartva akkor leszögezhető, hogy a politikai demokrácia erőinek vitális érdeke az, hogy az intézményesen korlátozhatatlan alkotmánybíráskodás terhét a törvényhozás a bírói karral és a felsőbírakkal ossza meg, és lehetőleg az ottani küzdelmek kössék le az alkotmánybírák energiáit.

E realista számvetés alapján így kis esélyt lehet adni arra, hogy a generalista alkotmánybíráskodás és a specializált európai bírósági rendszer szembenállásának anomáliáira mutatva egy ezáltal racionálisan meggyőzött parlamenti erő megszünteti a bírói döntések feletti alkotmánybírói ellenőrzést, és visszaállítja a törvényhozás fölé helyezett régi politikai alkotmánybíráskodást. Pusztán normatív álláspontként, mint kívánatos Sollen-t persze meg lehet fogalmazni ezt az álláspontot is. Ennél enyhébb csökkentést jelentene, ha a bírói ítéletek feletti kontroll meghagyása mellett a kontroll szélessége kerülne visszametszésre. Nézzünk meg erre két lehetőséget!

2) Egyik az lehet, amit a lengyeleknél már láttunk a fenti elemzésben. Ekkor a mai Abtv. 26. § (1) bekezdésben szabályozott alkotmányjogi panasz maradna csak meg, és bár ehhez is ki kell méríteni a jogorvoslati utat a bíróságok előtt, de ekkor a konkrét ügy kapcsán csak az alkalmazott jogi rendelkezések alkotmányossága felől dönthetne az alkotmánybíróság. Ha pedig megsemmisítésre kerül az így megtámadott jogi rendelkezés, akkor erre hivatkozva a sikeres alkotmányjogi panasz indítványozója még csak kezdeményezhetné a rendes bíróság előtt ügyének újratárgyalását, most már az alkotmánybíróság döntése fényében. E megoldás rációja az, hogy a populáris akcióval való törvénymegsemmisítéseket ez korlátozza, és a közvetlen jogi érdekeltséget illetve ennek peres eljárási úton való végig vitelét követeli meg a törvénymegsemmisítésig eljutás előtt. Ráadásul nem egész törvényeket, csak a bírák által alkalmazott jogi rendelkezésekre szűkíti így le ez a megoldás az alkotmánybírósági törvénykontrollt, és ez így egyrészt a törvényhozást is óvja a túlságosan aktív

²⁰ Jelcin elnök és a parlament közötti küzdelmek után 1994-ben a politikai küzdelemben a vesztes félnek bizonyult parlament mellé álló alkotmánybíróság megszüntetése is felmerült, de végül a politikai szférából a jogi szférába áttolását valósították meg. A módosítás feletti vitában résztvevők egyike így érvelt: „Further this type of review permits the Court „to act, not as a buffer in the political arena, but as a real organ of justice” (...) According to Morshchakova, the Constitutional Court thus „left the political arena (...) and really handled its own case”. William Burnham/Alexei Tronchev: Russia’s War between the Courts: The Struggle over the Jurisdictional Boundary between the Constitutional Court and Regular Courts. Am. J. Comp. Law (Vol. 55.) 2012 No. 1. 399-400.p.

alkotmánybíráktól, de másrészt a rendes bírói kart és döntéseiket érinthetetlenként tartja meg az alkotmánybírói ellenőrzéssel szemben.

3) Enyhébb megoldás, de a rendes bírói döntéseket ez is jobban óvna az alkotmánybírói megsemmisítésekkel szemben, ha ugyan teljesen megtartanánk a mai alkotmánybírói törvényi kereteket az alkotmányjogi panaszokat illetően, de szakítanánk azzal a kiterjesztéssel, ahogy a mai alkotmánybírói többség értelmezi az alkotmányjogi panasz lehetőségét. Az alkotmánybírói törvény szabályozása szerint az fordulhat alkotmányjogi panasszal az alkotmánybírákhoz, akinek Alaptörvényben biztosított jogát sérti az adott bírói döntés. Ez ad egy szélességet a bírói döntések megtámadására, de mivel a múltbeli alkotmánybírák egy sor, önmaguk által létrehozott döntési formulával "kiolvasztottak" egy sor további jogot - és a mai alkotmánybírói többség is ragaszkodik ezekhez -, így ezek alapján a bírói ítéletek többszöröse támadható meg annál, mintha tényleg csak az Alaptörvényben biztosított jog lehetne az alkotmányjogi panaszok alapja. Szakítani kell tehát ezzel a rendes bíróságok felé megnyilvánuló aktivizmussal, és szigorúan csak az Alaptörvényben biztosított jogok érintése esetén kell elfogadni a bírói döntésekkel szembeni alkotmányjogi panaszt. A maihoz képest ez is alaposan csökkentené a bírói döntések megtámadási lehetőségét, és ezzel enyhíteni lehetne az AB és a Kúria közötti feszültségeket.

3.2.2. Az alkotmánybírói státus betöltésének közelítése a specializált felsőbírói szerephez

Másik irányt jelent, ha úgy csökkentenénk az általános-generális jogászai tudás bázisán álló alkotmánybíráskodásnak a specializált felsőbírói karral való szembenállását, ha az alkotmánybírói szerepet vinnénk közelebb a specializálódáshoz. Ennek végső korlátja ugyan az, hogy az egységes alkotmánybíráskodást az egész jogrendszer fölött nem lehet feladni, így az egyes alkotmánybírák minden specializálódása ellenére a döntő testület egésze összességében mindig generalista bíróság marad, de ezzel a döntési folyamat egyes szakaszaiba azért erősebben lehetne bevinni egy-egy jogág specializálódott ismeretanyagát. Nézzük meg egy skálán haladva a legerősebb specializálódástól indulva a mai állapothoz közeli megoldási lehetőségeket.

1) A generalista alkotmánybíráskodástól a legerősebb eltolódás lenne, ha a német módot vennénk át a jövőben az alkotmánybírói poszt betöltésére. Ekkor az alkotmánybírói összetételben egy minimum arány lenne, melyeket csak felsőbírói karból lehetne betölteni (pl. a megyei törvényszéki bíróktól felfelé), és ha ez az arány nincs meg a betöltött alkotmánybírói posztok között, akkor ennek eléréséig csak a felsőbírói karból lehetne az utánpótlást megválasztani. Ha németet vesszük ebben is alapul, hogy ez az arány az összes alkotmánybíró egyharmadát kell, hogy jelentse, akkor pl. ma még négy felsőbíró-alkotmánybíró hiánya állna fenn a 15 fős bírói testületben, és ekkor a sorra kerülő új alkotmánybírók választásakor még négy esetben csak ilyen jelölt lenne megválasztható. Még további közeledést jelentene a specializált bírói munkához, ha a felsőbírói múlt mellett a jelölteknek még a különböző jogterülethez tartozást is megkívná az új szabályozás. Ekkor - mondjuk a magánjog, a büntetőjog, a közigazgatási jog és a munkajog felsőbíróinak posztját megjelölve a kötelező választási bázisként a betöltésnél – az arány eléréséhez szükséges felsőbíró-alkotmánybíró jelöltek csak azok közül lehetne mindig kiválasztani, akik a hiányzó jogterület specialista felsőbírói múltjával rendelkeznek. Ez a megoldás csak akkor láthatja el a funkcióját, ha a specializált felsőbíró-alkotmánybírák válnának mindig a jogterületükhöz tartozó beadványok előadó bíráivá egy szignálási automatizmussal. Ez pedig szükségszerűen maga után vonná azt is, hogy a nem-bírói múlttal rendelkező alkotmánybíráknak is szakosodnia kellene egy-egy

jogterületre a megválasztásuk után, hogy az erre a területre bejövő beadványok előadó bíráivá válhassanak ugyanolyan szignálási automatizmussal. Ez a terület lehetne a fenti négy átfogóbb jogterület egy-egy szűkebb területe, vagy az azok által nem befogott jogterületek. Például a közigazgatási jogból kiemelve az önkormányzatokat érintő beadványokat, az adatnyilvánosságot érintőeket, a magánjogból a családi jogi jellegűeket, különválasztva még a szociális biztonsággal összefüggő ügyeket is, a büntetőjogból kiemelve egy külön alkotmánybíróra testálva a büntető eljárási ügyeket, ugyanígy a polgári jogból a polgári eljárási jellegű ügyeket, de a szűkebben vett alkotmányjogi ügyek is megkívánnának egy szakosodott alkotmánybíró, és még lehetne sorolni. Ekkor az előadói bírói szinten történne meg a szakosodás, és ezzel bár a testület összessége mint egyenrangú tagok döntési szerve továbbra is generalista bíróság maradna a teljesen specializálódott felsőbíróságokkal szemben, de ezzel a részbeni specializálódással minden (az adott ügyben) generalista alkotmánybíró számára is átláthatóbbak lennének a döntési tervezetek.

Nem lehet azonban elhallgatni, hogy ennek a megoldásnak két nagy negatívuma lenne a mai állapotokkal szemben. Az egyiket az alkotmánybírák közötti asszimetria létrejötte jelentené egy-egy jogterületet illetően. Így ugyanis az egy-egy jogterületre és az azokon belüli szektorokra specializálódott egyes alkotmánybírák mint azok igazi és egyedüli „alkotmányos ellenőrei” kezdenének működni, vagy legalábbis a külvilág így azonosítaná őket, és ezzel a mai, kollektivitásba bekötött testületi alkotmánybíráskodás részben háttérbe szorulna. A másik negatívum pedig az Országgyűlésen belül a politikai erők felé jelentkezne azzal, hogy így a jövőben már nem lenne elég az általános jogászai múlttal rendelkezők széles táborából az egyes politikai erőknek megfelelő jelöltek megkeresése, hanem csak egy sokkal leszűkítettebb bázisból lehetne mindig választaniuk. Ha pedig nincs meg a kétharmados többsége egyetlen politikai erőnek sem az Országgyűlésben, akkor nagy valószínűséggel lehetetlenné válna az alkotmánybírák utánpótlása ennél a megoldásnál.

2) Az előbbinek egy enyhébb változata lenne, ha nem szűkítenénk le a jövőben alkotmánybírói státuszok egy részének betöltését a felsőbírói karra - és ennek révén igyekeznénk elérni specializálódást a mai generalista alkotmánybíráskodás meghaladására -, hanem csak az előadó bírói státust illetően hoznánk létre egy teljes körű specializálódást az alkotmánybírák között. Ekkor a fentiekben már felsorolt jogterülethez kapnának besorolást az egyes alkotmánybírák mint azok gazdái - figyelembe véve a jogászai előéletükben mutatott szakosodási irányokat -, és egy-egy alkotmánybíró kiesése után a megválasztott utód már csak a kiesett előd jogterületét kaphatná automatikusan, és erre kötelezően kellene szakosodnia. Az új alkotmánybíró választással együtt járó politikai küzdelmekben nyilván ekkor már hangot kapna az az érv is, hogy az egy-egy politikai erő által támogatott jelölt előző jogászai munkája milyen közel vagy távol esik a betöltendő alkotmánybírói poszttal összekötött jogterülethez, de formálisan nem kellene kötni specializáltabb jogászai múlttal a megválasztást, és a megválasztott új alkotmánybíró az első időkben végezné el az adott területre való szakosodást. Az első- és másodfokú bírósági ítéletek érvelései, illetve a felülvizsgálati eljárást lezáró kúriai ítélet információi, együtt az alkotmányjogi panasz érveléseivel rendszerint már megadják a jó átláthatóság feltételeit a döntési tervezet elkészítéséhez. Így a megválasztás után az egy-egy jogterületre specializálódott új alkotmánybíró az általános jogász tudás bázisán is - megfelelő hosszúságú jogászai múlttal együtt - megfelelően el tudja készíteni a döntési tervezetet a hozzárendelt jogterületen. Az előbb jelzett megoldás két negatívumát illetően itt az egyik elesik - az Országgyűlés politikai erői számára nem szűkülne be itt a merítési bázis a mindenkori új alkotmánybírák kiválasztásánál, hanem a mai állapotok szerint választhatnának ki új bírákat -, a másik azonban itt is fennmaradna, és a kollektivitás háttérbe szorulásával egy-egy alkotmánybíró

szerepe, mint egy szűkebb terület „igazi alkotmányos öre” eltorzítva jelenne meg a nyilvánosság számára.

3) Végül a harmadik változtatási megoldás már lemondana a mai állapotokhoz képest eltérő, specializált előadói bírói szerephez rendelt alkotmánybírói rendszerről, maradna e téren is a mai helyzet, ám legalább azt segítené elő, hogy a megválasztott, mindenkori új alkotmánybírák fel tudjanak nőni a generalista bírászkodáshoz. Az ötvenévesen, vagy még jóval azon felüli életkorban belépett új alkotmánybírák ugyanis természetesen egy széles kapcsolatrendszerből és hosszan végzett tevékenységmezőből lépnek át az alkotmánybírói szerepbe, és ha nincsenek strukturális kényszerek az átállásra, akkor a spontán tendenciák inkább arra tolják az új bírakat, hogy lehetőleg minél szélesebben vegyék igénybe a törzskari munkatársakat, akik – főleg, ha a régiektől öröklik ezeket az új bírák - az új alkotmánybíróhoz képest már az alkotmánybírói munka specialistái. Ennek révén azonban spontán módon kialakul a tényleges alkotmánybírói szerep átszállása a munkatársakra, és ez állandósodva a későbbiekben is csak pusztán törzskari küldötté teszi az adott alkotmánybírókat a testületi üléseken, de ténylegesen az érdemi álláspontot a munkatársai alakítják ki helyette. Vagyis ez az alaphelyzet még azt is megakadályozhatja, hogy az alkotmánybíró a generalista bírói szerep betöltéséhez felnőjön. Ténylegesen érdemi álláspontot esetleg csak azon a szűkebb területen fog egy idő után kialakítani, amely közelebb esik korábbi egyetemi vagy ügyvédi tevékenységéhez, de valójában a legtöbb esetben a munkatársai döntenek helyette, vagy más megoldásban valamely szempontból számára szimpatikus, esetleg politikai értékeihez közelálló más alkotmánybíró markánsabb álláspontját fogja mindig követni. Ahhoz, hogy strukturális kényszerek tolják a mindenkori új alkotmánybírákat a generalista bírói szerep minél gyorsabb és teljesebb elsajátítása felé, csak az alkotmánybírói törvény ilyen irányú változtatásával lehet remélni, de ezt szubjektív ösztönzőkre bízni kevés. Látni kell, hogy minél inkább a kezdetektől fogva a munkatársaira tud támaszkodni a mindenkori új alkotmánybíró, annál nagyobb az esély arra, hogy időben eltolódik a ténylegesen szuverén alkotmánybíróvá válása, ha ez nem esik el a későbbiekben már egyáltalán, és marad meg végleg pusztán törzskari küldöttnek a testületi üléseken. Ez pedig már a generalista bírászkodást is lehetetlenné teszi, nem is beszélve annak már jelzett előnyeinek kihasználásától.

Látni kell e probléma szélesebb körű szemrevételezésénél, hogy az alkotmánybíróknak a törzskari munkatársakra igazán csak az előadó bírói szerepnél van szüksége, amikor neki kell elkészíteni egy sor technikai szempontra is figyelve a döntési tervezetet. Amikor más kolléga által már elkészített tervezet van, azt neki már szuverén módon át kell tudni néznie, és ha ezt nem ő teszi, hanem ezt is átadja munkatársainak, akik egy-két oldalas feljegyzésben okosítják ki, mi legyen arról az álláspontja, akkor testületi ülésen ő abban mint a vélemény postása nem lesz autentikus. Az új alkotmánybíró mindenkor régi kapcsolatrendszere, régi tevékenységeinek kötőereje pedig nagy valószínűséggel abba az irányba tolja őt, hogy a munkatársakra hagyja a már elkészült döntési tervezetek felőli állásfoglalást is, és csak az egy-két oldalas feljegyzések szintjén dolgozza be magát az ügyek érdekébe. Ez azonban azt jelenti, hogy időben eltolódik, illetve még rosszabb esetben végleg lehetetlenné válik még az is, hogy generalista módon tudjon ténylegesen bírászkodni.

Az elmúlt húsz évben az a megoldás alakult ki szokásjogilag a hazai alkotmánybírói testületen belül, hogy a mindenkor új alkotmánybírákat az első félévben mentesítik még az előadó bírói szereptől, és csak mások által már elkészített döntési tervezetekkel, illetve azok háttéranyagaival kell foglalkozniuk. A korábbi jogászai munkából az óriási eltérést jelentő alkotmánybírói munkába átugrás miatt ezt a legfontosabbnak kell minősíteni, azonban ez a tanulóidő csak akkor lenne megfelelő, ha strukturálisan rá is lennének kényszerítve az új alkotmánybírák, hogy maguk dolgozzák fel a sok-sok döntési tervezetet, és akkor fél éves-

egyéves tanulási idő után valóban autentikus alkotmánybírákká tudnának válni az esetek többségében. A strukturális kényszert pedig az tudná biztosítani, ha egy alkotmánybírószági törvényi változtatással a törvény maga írná elő, hogy a mindenkor belépő új alkotmánybíró egy évig az előadó bírói feladat alól mentesítve van, és erre tekintettel törzskari munkatársakat csak a belépése utáni második év kezdetétől kapna. Ezzel párhuzamosan annak törvényi előírása, hogy minden alkotmánybíró köteles a mások által készített döntési tervezethez egy írásos feljegyzésben leadni álláspontját a testületi vita megkezdése előtt, az előbbi változtatással együtt létrehoznák azt a strukturális ösztönzést, hogy az új alkotmánybírók munkatársak nélkül maguk végezzék el döntési tervezetek és háttéranyagaik elemzését, és ezzel fokozatosan autentikus alkotmánybírákká váljanak. Ha a második évtől már ők is törzskari munkatársakkal vehetik magukat körbe, akkor a kialakult elemzési rutin és a kialakult alkotmánybírói stílus már megóvja őket attól, hogy visszasüllyedjenek a pusztán törzskari küldött szerepébe. Nem beszélve arról, hogy ezzel az előírással az összes régi alkotmánybíró is rá lenne kényszerítve arra, hogy ne csak a testületi ülésen szóbeli rögtönzéssel fejtse ki véleményét, hanem ezek az álláspontok már a testületi ülés előtt elemezhetőkké válnának, és ezzel a testületi döntési folyamat egészében is racionálisabbá válna. Számunkra azonban itt most csak az a fontos, hogy a mindenkori új alkotmánybírók autentikus generalista bírónak felnevelése a maihoz képest nagymértékben javulna ezzel, és ez a specializált felsőbíróságok döntései feletti alkotmánybírói kontroll minőségét is javítaná.

Irodalom

- Baum, Lawrence: Probing the Effects of Judicial Specialization. *Duke Law Review*. (Vol. 58.) No. 6. 1667-1684. p.;
- Bobek, Michal: Quantity or Quality? Re-Assessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central-Europe. *EUI Working Papers Law 2007/36*. Bad Fiesola (Firenze)
- Burnham, William/Alexei Tronchev: Russia's War between the Courts: The Struggle over the Jurisdictional Boundary between the Constitutional Court and Regular Courts. *Am. J. Comp. Law* (Vol. 55.) 2012 No. 1. 381-452. p.
- Cerar, Miroslav: Slovenia's Constitutional Court within the Separation of Powers. In: W. Sadursky (ed.): *Constitutional Justice East and West*. Kluwer Law International. 2002. 213-246. p.
- Cheng, Edward K.: The Myth of the Generalist Judge. *Stanford Law Review*. (Vol. 61.) 2008. No. 2. 519-572.p.;
- Damle, Sarang Vijay: Specialize the Judge not the Court: A Lesson from the German Constitutional Court. *Virginia Law Review*. (Vol. 91.) 2005. No. 4. 1267-1311. p.;
- Garliczki, Lech: Constitutional courts versus supreme courts. *ICoN Vol. 5, Number 1*. 2007. 44-68. p.
- Garliczki, Lech: The Experience of Polish Constitutional Court In: W. Sadursky (ed.): *Constitutional Justice East and West*. Kluwer Law International. 2002. 265-282.p.
- Holländer, Pavel: The Role of the Constitutional Court for the Application of the Constitution in Case Decisions of Ordinary Courts. *ARSP 2000* (Vol. 86) Heft 4. 537-552. p.
- Jahn/Krehl/Löffelmann/Günthge: *Die Verfassungssgbeschwerde in Strafsachen 2011*

- Kritzer, Herbert: Where Are We Going? The Generalist vs. Specialist Challenge. *Tulsa Law Review*. (Vol. 47.) 2011. No.1. 51-64. p.
- Mazák, Ján: Review of decisions of ordinary courts in constitutional complaints proceedings before the Constitutional Court of the Slovak Republik (Grasping the nettle). Report to the Venice Commission. 2005.
- Pokol Béla: Alkotmánybíráskodás – szociológiai, politológiai és jogelméleti megközelítésekben. Kairosz. Budapest, 2014
- Posner, Richard A.: Will the Federal Courts of Appeals Survive until 1984? An Essay on Delegation and Specialization of the Judicial Function. *Southern California Law Review* (Vol. 56.) 1983 No. 2. 761-791. p.;
- Priban, Jiri: Judicial Power vs. Democratic Representation: The Culture of Constitutionalism and Human Rights in the Czech Legal System. In: W. Sadursky (ed.): *Constitutional Justice East an West*. Kluwer Law International. 2002. 373-394. p.
- Rüefli, Anna: Spezialisierung an Gerichten. *Richterzeitung* 2013/2. 2-18. p.
- Slovenia: Constitutional Court of the Republik of Slovenia. An Overview of the Work for 2010.
- Tóth J. Zoltán: A „valódi” alkotmányjogi panasz használatba vétele: az Abtv. 27. §-a szerinti panasz első két éve az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Jogtudományi Közlöny* (Vol. 69.) 2014/5. sz. 224-238. p.
- Turano, Leslie: Spain: Quis Custodiet Ipsos Custodes?: The Struggle for Jurisdiction Between the Tribunal Constitucional and the Tribunal Supremo. *International Journal of Constitutional Law (ICon)*. (Vol. 4.) 2006, No. 1.
- Vladeck, Steve: Judicial Specialization and the Functional Case for Non-Article III. Courts. *JOTWELL*. 2012. 2-5. p.
- Weber, Renata: The Romanian Constitutional Court: In Search of its Own Identity. In: W. Sadursky (ed.): *Constitutional Justice East an West*. Kluwer Law International. 2002. 283-308. p.
- Wood, Diane P.: Generalist Judge in a Specialized World. *SMU Law Review* (Vol. 50.) 1997. No. 4. 1755-1768.p.;
- Zuck, Rüdiger: *Verfassungsbeschwerde* (3. Auflage) 2006.